

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 22 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2022 • 250-268

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1099022

**ÂYETLERİN OLAYLARDAN SONRA İNZALİNE DİKKAT ETMENİN
HAKİKATİN ÇOK BOYUTLU OKUNUŞUNA VE KUR'AN ANLAYIŞINA
KATAÇAĞI UFUKLAR –İFK HADİSESİ BAĞLAMINDA-**

*Contribution of Paying Attention to Descend of Koran Following the Incidents to
Multi-Dimensional Reading and Understanding of Koran –In Terms of the Verses on
Aspersion Incident-*

Sami KILINÇLI

Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Adana, Türkiye

Assoc. Prof., Çukurova University, Faculty of Divinity, Department of Basic Islamic
Sciences, Adana, Turkey

kilincisami01@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-8232-7474>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 05.04.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 10.06.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2022

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Sami Kılınçlı)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

ÂYETLERİN OLAYLARDAN SONRA İNZALİNE DİKKAT ETMENİN HAKİKATİN ÇOK BOYUTLU OKUNUŞUNA VE KUR'AN ANLAYIŞINA KATAÇAĞI UFUKLAR-İFK HADİSESİ BAĞLAMINDA-

Contribution of Paying Attention to Descend of Koran Following the Incidents to Multi-Dimensional Reading and Understanding of Koran-In Terms of the Verses on Aspersion Incident-

Öz

Kur'an'ın önemli bir kısmı olaylardan sonra inzal edilen âyetlerden oluşmaktadır. Bu şekilde inzal edilen âyetlerle konunun insanlara kapalı kalan yönleri, muhatapların niyet ve durumları ortaya konularak hakikat bütün boyutları açığa kavuşturulmuş olmaktadır. Bu çalışmada Kur'an'ın bu yönü ifk hadisesi örneğinde tefsir kaynakları ve ilgili çalışmalar temelinde ele alınmaktadır. Çalışmada elde edilen bilgilerden ifk hadisesinin Hz. Peygamber ve Hz. Âişe'yi çok üzdüğü, ancak somut bir delile sahip olmadıkları için çözümsüz kaldıklarından müfterilerin zafer havası yaşadığı anlaşılmaktadır. Ancak inzal edilen âyetlerle Hz. Âişe'nin tayyibâttan olduğu; müfterilerin yalancı, habîs ve habîsât oldukları, şeytana tabi olan ve Müslümanlar arasında fuşşiyâtın yayılmasını isteyenler oldukları anlatılarak gerçek yüzleri açığa çıkartılmış ve itibarları yok edilmiştir. Bu şekilde olay ve muhatapların zahir ve batın durumları açıklanarak hakikatin ortaya konulduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Hakikat, Vahiy, İfk.

Abstract

Majority of Koran is comprised of the verses descended following incidents. In this manner, all dimensions of realities made evident by setting forth intentions of the addressees, situations, and aspects that were close to people thanks to the verses descended. In this study, this aspect of Koran is dealt with on the bases of on tafsir sources and related studies within the example of aspersion incidents. It is understood from the information obtained that the incident of aspersion made Holy Prophet and Âişe upset, but these remained unsettled as they had no concrete evidence and detractors experienced a sense of victory. However, it was told in the verses descended that Holy Âişe was on the good side; the detractors were liars, bad and evil, and they were subjected to devil and desired the spread of prostitution among Muslims; thus their real faces unveiled and their reputation was demolished. It is observed that apparent and esoteric situations of the addressees and incidents are explained in this manner and the reality is set forth.

Keywords: Tafsir, Koran, Reality, Revelation, Aspersion.

GİRİŞ

Kur'an, şehadet ve gayb âlemini bilen ve idare eden Allah Teâlâ'nın ilminin tezahürü olan kelimedir. Bu kelam bize Yüce Allah'ı, insanı, şeytani ve genel olarak mevcûdâtın Allah ile ilişkisini de anlatmaktadır. Kur'an, insana anlam arayışı ve yaşamında ihtiyaç duyduğu tüm bilgileri, varlıklar arası ilişkileri, insanın söz ve fiillerini anlattığı gibi kalbinden geçen düşünceleri ve kalbinin hallerini de anlatmaktadır.

Kur'an hidâyet/hakikat rehberi olarak gönderildiği için insanın tüm sorularına cevap vermektedir. Ancak varlık, hayat ve sorular tek boyutlu olmadığı için cevaplar da tek boyutlu veril/e/memekte ve anlaşıl/a/mamaktadır. İnsan kademeli/katmanlı düşünebilen bir varlık olduğu için Kur'an ve sünnette varlığın hem gayb hem de şehadet boyutları ve ilişkileri insana gerekli olduğu şekliyle anlatılmıştır. Bu anlatım klasik dönemlerden itibaren konuşulan merâtibu'l-vücûd, merâtibu'l-ulûm ve merâtibu'l-hakâik konularını gündeme getirmektedir. Bu konulardaki cevapları doğru anlamak İslam'ın istediği bakış açısını gerekli kıldığı için âyetlerde Kur'an'ın muttakiler, mü'minler, ulu'l-elbâb için hidâyet kaynağı olduğu vurgulanmaktadır.¹

Kur'an, insanoğlunun olumlu ve olumsuz tecrübelerini kıssalar ve Hz. Peygamber'in hayatından örnekler üzerinden anlatmaktadır. Tecrübenin aktarımı âyetlerin olaylardan sonra inzali konusunu gündeme getirmektedir. Kaynaklarda esbâb-ı nüzûlü bilmenin faydaları birçok açıdan izah edilmekle birlikte² görebildiğimiz kadarıyla âyetlerin olaylardan sonra inzalinin ne anlam ifade ettiği ve mü'minlere hangi ufukları kazandırdığı konusuna dair özel çalışmalar yapılmamıştır.

İnsan, vahyin hayata, varlığa ve hakikate dair kazandırdığı bakış açısına sahip olmadığı veya bunu dikkate almadığında sadece zâhirden görüp bildiklerine bağlı kalmaktadır. Kendi görebildiği kadarıyla olayların hayır veya şer olduğuna karar vererek sevinç, gurur ve suçluluk psikolojisi gibi durumlar yaşamaktadır. Hâlbuki aynı olayın hayır mı yoksa şer mi olduğuna dair ilahi değerlendirme farklı olabilmektedir.

Âyetlerin hakikatin beyanı ve ilanı olması ile olaylardan sonra inzal edilmesi arasında yakın ilişki mevcuttur. Herkesin kendini haklı ve hakikat ehli ettiği ortamlar ilahi beyana en çok ihtiyaç duyulan zamanlar olduğu için olaylardan sonra inzal edilerek hakikati tüm yönleriyle beyan eden âyetler tartışma ve soruları bitiren bir özellik taşımaktaydı. Bu şekilde inzal edilen âyetlerle olayların gelişiminin, muhataplarının niyet ve davranışlarının gerçek durumu ortaya konularak her muhatap hak ettiği şekilde takdir edilmekte veya uyarılmaktaydı. Ayrıca bu tür inzaller ile Allah Teâlâ'nın tüm muhataplara "Olaylar sizin bakış açınızla düşündüğünüz gibi cereyan ettiği için kendi hükümlerinizi verdiniz. Şimdi susun ve tüm olanların benim katımdan nasıl değerlendirildiğini, kimlerin hangi konumda olduğunu anlayın. Buna göre durumunuzu gözden geçirin." buyurduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber, sahabiler ve muhaliflerin zihinlerinin karıştığı, tartışmaların bir türlü çözüme kavuşturulamadığı zor zamanlardan biri de ifk olayıdır. İfk hadisesini farklı yönlerden ele alan bazı çalışmalar bulunmaktadır.³ Söz konusu çalışmalarda hadisesinin genel olarak tarihî, fikhî ve ahlakî boyutu ele alınmaktadır. Bu çalışmada ise ifk hadisesi diğerlerinden farklı olarak âyetlerin olaylardan sonra inzal edilmesinin hakikatin farklı boyut ve açılardan açıklanması, sahabenin eğitimi, vahyin nüzul hikmeti ve Kur'an'ı anlamada kazandıracağı boyutlar üzerinden

¹ Bk. el-Bakara 2/2; 97; Âl-i İmrân 3/138; 190; el-Mâide 5/46; el-A'râf 203; Yûnus 10/57; Sâd 38/29.

² Muhsin Demirci, "Esbâb-ı Nüzûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/360; Celâleddin Abdurrahman es-Suyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân* (Kâhîre: Dâru'l-Hadîs, 1427), 1/108-110.

³ Konuyla ilgili bazı çalışmalar Seyfullah Kara, "İfk Olayının Etkileri ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi* 15 (2001), 343-382; Ali Aksu, "İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme (Sebepler ve Sonuçları Açısından)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VIII/1 (2004), 1-21. Kasım Şulul, "Hz. Peygamber (A.S.) Döneminde Müslümanların Ahlak İmtihanı İFK (İftira) Hadisesi ve Tahlili", *Adıyaman Uluslararası Safvan Bin Muattal ve Ahlak Sempozyumu*, (2013), 100-127; Hatice Acar Çınar, "İfk ve Cemal Vakalarında Bir Özne Olarak Hz. Aişe'nin Dini Başa Çıkma Yöntemleri", *Mü'minlerin Annesi Hz. Âişe (Uluslararası Sempozyum Bildirileri)*, (2017), 129-145.

ele alınacaktır. Konu belirtilen çerçevede ele alınacağı için olayların tarihi ayrıntılarına girilmeyecek, sadece çalışmanın hedefiyle ilgili olan tarafları ele alınacaktır.

1. OLAYIN TARİHİ BOYUTU

İfk hadisesi şu şekilde özetlenebilir: Hz. Peygamber Müreysî' seferine çıkarken Hz. Âişe'yi yanına almıştı. Dönüşte ordu gece vakti harekete geçtiğinde Hz. Âişe (öl. 58/678) düşürdüğü kolyesini aramak için geride kalmış ve Safvân b. Muattal (öl. 19/640 [?]) ile kafileye yetişmişti. Abdullah b. Übey b. Selûl (öl. 9/631) ve ona tabi olanlar olayı kötü yorumlayarak Hz. Âişe'nin iffetsizlik yaptığını söyleyerek bunu halk içinde yaymaya başladı. Bazı Müslümanlar da bu iftiranın yayılmasına aracı oldu. Hz. Peygamber, Hz. Âişe ve söylentinin gerçekliğini reddeden Müslümanlar çok üzüлüp zorda kaldı. Hz. Âişe Yüce Allah'ın rüya yoluyla da olsa kendisini temize çıkaracağına inancını hiç kaybetmedi. Hz. Peygamber'in konuyu istişare ettiği Zeynep bint Cahş (öl. 20/641), kölesi Berîre (öl. 60/680 [?]) gibi Müslümanlar Hz. Âişe'nin masumiyetini dile getirdiler. Olay bir aydan fazla bir süre devam etti. Hz. Peygamber, Hz. Âişe'ye "Âişe, senin hakkında bazı şeyler söyleniyor. Eğer sen mâsum isen Allah bunu ortaya çıkararak seni arındıracaktır. Eğer bir günaha bulaştıysan Allah'tan af dile" dedi. Hz. Âişe "Allah benim suçsuz ve günahsız olduğumu biliyor, ancak ben size 'yapmadım' desem inanmayacak, 'yaptım' desem inanacaksınız. Bana düşen Hz. Yakub gibi güzelce sabretmektir" dedi. Bu konuşmadan sonra durumu açıklığa kavuşturan ve iftiracıların yüzünü karartan en-Nûr sûresi 11-20. âyetler nâzil oldu.⁴ Bu ve aynı dönemde inzal edilen⁵ en-Nûr 21-26. âyetlerle Yüce Allah, görünmeyen bilen vasfıyla normalde gizli kalabilecek pek çok şeyi⁶ ve Hz. Âişe'nin masumiyetini⁷ açıklayarak münafıkların hilesini etkisiz hale getirdi.

Râzî'nin (öl. 606/1210) tespitiyle eğer ifk olayının gerçek yüzü açıklanmasaydı mü'minlerin kalbinde töhmet kalmaya devam edecekti. Konuyla ilgili on sekiz âyetin her birinde Hz. Âişe'nin berati, Allah'ın müfterilerle ilgi şahadeti, bunlara lanetin gerekliliği gibi durumlar açıklanmıştır. Allah Teâlâ'nın konuşulanların ifk olduğunu söylemesi ve tüm gerekli durumları açıklaması bu konuda şüphede kalmaya devam edenlerin kâfir olacağını göstermektedir.⁸

2. HZ. PEYGAMBER'İN İMTİHANI VE İMTİHANIN AĞIRLIĞI

İfk hadisesinin Hz. Âişe'nin gerdanlığını kaybetmesi sebebiyle yaşandığı nakledilmekle birlikte bazı tefsirlerde olayın Hz. Peygamber ve Hz. Âişe'nin imtihan edilmesi amacıyla yaşandığı, dolayısıyla bu şekilde bir imtihanın takdir edildiği anlatılmaktadır.

Kuşeyrî (öl. 465/1072), Hz. Peygamber'e "En sevdiğin kişi kimdir? diye sorulduğunda "Âişe'dir." cevabını verdiğini ve Hz. Âişe'nin eşine "Ey Allah'ın Rasulü seni ve akrabalarını seviyorum" dediğini,⁹ Râzî de Hz. Âişe'nin "Rasulullah'ın en sevdiği eşi" olduğunu söylediğini nakletmektedir.¹⁰ Seyyid Kutub (1906-1966) ise Hz. Âişe'nin bir eş ve sevgili olarak Hz. Peygamber'in kalbinde başköşeye oturmuş olduğunu kaydetmektedir.¹¹ Bu bilgilerden Hz. Peygamber' ve Hz. Âişe'nin birbirlerini çok sevdiği anlaşılmaktadır.

⁴ Ebu'l-Hasen b. Süleyman Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424), 2/411; Ebu Muhammed Abdulmelik İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye* (Şam: y.y., 2005), 2/1087-1094; Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccac, *Sahih*, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Tevbe" 56; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî. *Sünenu't-Tirmizî*. ed. Bedreddin Çetiner. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Tefsiru'l-Kur'an" 24; Fahrüddîn İbn Ziyâuddîn b. Ömer Muhammed er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1401), 23/176-177.

⁵ Muhammed b. Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru Sahnûn li'n-Neşr ve't-Tevzi', 1984), 18/186-188.

⁶ Halis Albayrak, "Allah'ın Nüzul Dönemindeki Farklı Davranış Tarzının Mü'min Kur'an Anlayışına Katacağı Boyut Üzerine", *Kur'an Sempozyumu (Fecr Yayınları)*, (1996), 42.

⁷ Hz. Âişe'nin ifk olayı esnasındaki durumu ile ilgili olarak bk. Çınar, "İfk ve Cemel Vakalarında Bir Özne Olarak Hz. Âişe'nin Dini Başa Çıkma Yöntemleri", 129-145.

⁸ Fahrüddîn İbn Ziyâuddîn b. Ömer Muhammed er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1401), 23/175.

⁹ Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdülmelik el Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1436), 2/357-358.

¹⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 23/193. Ayrıca bk. Kara, "İfk Olayının Etkileri ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar", 355-356.

¹¹ Seyyid Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, çev. Salih Uçan-Vahdettin İnce (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1989), 7/457.

Kuşeyrî, ifk olayını/imtihanını kulun herhangi bir kişiyi Allah'ın hoşnut olmayacağı derecede sevmesinin yanlışlığı ve kişinin bu sevgisi ile imtihan edilmesi bağlamında açıklamaktadır. Kuşeyrî'ye göre bu hadiseyle Allah Teâlâ hiç kimsenin muhabbet ve velâyet konularında imtihandan uzak kalmadığını beyan etmiştir. Hz. Peygamber “İnsan dini oranında imtihana çekilir.”¹² ve “İnsanların en şiddetli imtihana uğrayanı nebiler ve onlara benzeyenlerdir.”¹³ buyurmuştur. Allah, havâs kullarının kalbini başkasından kıskanmaktadır. Eğer iki kul birbirini Allah'ı kıskandıracak kadar severse, Yüce Allah bu kullarını aşırı sevgilerinden uzaklaştıracak bir olay yaratarak, kalplerini sevdiklerinden ayırıp sadece kendisine yönelir. Hz. Peygamber ve Âişe arasında da bu aşırı sevgi oluşunca Allah Teâlâ ifk olayını yaşatmış ve imtihanın sonunda ikisinin de kalbi sadece Cenab-ı Hakk'a yönelmiştir.¹⁴

Hz. Peygamber “Müminin firâsetinden sakının! Çünkü o Allah'ın nuruyla bakar.”¹⁵ buyurmuştur. Bu firâsete en layık olan kişi Hz. Peygamber'dir. Firâset olayların perde arkasının görülmesini sağladığı için akla “Hz. Peygamber niçin ifk olayının perde arkasını ve gerçek durumunu göremedi de Hz. Âişe'ye ‘Eğer bir yanlış yapmış isen tevbe et.’ buyurdu?” şeklinde bir soru gelebilir. Kuşeyrî'ye göre Yüce Allah bela ve imtihan zamanlarında sınamanın tamamlanması için velisinin firâset gözünü kapatır. Kul, firâseti kapandığı için ağır bir imtihandan geçmiş olur. Hz. İbrahim'in insan sûretinde gelen meleklere tanınmaması¹⁶ ve aynı şekilde Hz. Lût'un delikanlı olarak temessül ederek misafir gelenlerin melek olduğunu anlamaması¹⁷ da firâsetlerinin kapanmasından kaynaklanmıştır.¹⁸

Konuyu Kuşeyrî ile aynı minvalde açıklayan Bursevî (öl. 1137/1725), Hz. Âişe'nin ilgili âyetlerin inzalından sonra “Beni Rabbim tezkiye etti.” diyerek Hz. Peygamber'e teşekkür etmediğini, tüm kalbiyle sadece Allah'a yönelerek tevhitte ilerlediğini kaydetmektedir.¹⁹ Kuşeyrî ve Bursevî'nin izahları ifk olayı ile Hz. Peygamber ve Âişe'nin fazla muhabbetlerinden imtihan edildiklerini göstermektedir. İmtihanın merkezinde Hz. Peygamber ve Hz. Âişe olmakla birlikte sonuçta tüm Medine halkının imtihan edildiği anlaşılmaktadır.

“Olay herkesin dikkatini çekmiş, hüsn-i zannını koruyan sahabeler için üzüntü ve endişe sebebi olmuştu. Münafıklar, diğer İslam düşmanları ve münafıkların etkisinde kalanlar olayı İslam'a karşı kazanılmış bir zafer ve eleştiri için bir fırsat olarak kabul ederek ifkin bir krize dönüşmesi için çalışmışlardı. Hz. Peygamber, yayılmasını ve insanları etkilemesini engelleyemediği bu iftira dalgasından dolayı çok üzülüyor ve çoğu zaman evinde kalmayı tercih ediyordu. Ama yine de Hz. Peygamber duygularını kontrol etmiş, tedbirli ve temkinli davranmış, istemese de çok sevdiği eşiyile arasına mesafe koymuştu.”²⁰ “Abdullah b. Übey saldırı için öldürücü noktayı iyi seçmişti. Eğer Yüce Allah İbn Übey'in hareketlerini kontrol etmese, dinini koruması, Peygamberini sakınması ve Müslüman toplumu gözetmeseydi sonuçlar çok ağır

¹² Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Fiten” 23.

¹³ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmîzî, *Sünenü't-Tirmîzî*, ed. Bedreddin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Zühd” 57.

¹⁴ Burada “Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'ye olan sevgisi Hz. Âişe'ye olandan daha fazla iken bu imtihan neden Hz. Hatice ile değil de Hz. Aişe ile yaşanmış olabilir?” şeklinde bir soru akla gelebilir. Bu soruya “Hz. Peygamber Mekke'de müşriklerin eleştiri, inkâr ve baskılarına rağmen İslam'ın yaşanması ve tebliğ edilmesi temelinde zaten ağır imtihanlardan geçtiği için ayrıca eşine duyduğu sevgi ile sınanmadığı” şeklinde cevap verilebilir. Ancak imtihanların şeklini, zamanını, konu ve muhatabını ilim ve hikmetiyle belirleyen Allah Teâlâ olduğu için bu konuda kesin konuşmamak en isabetli yol olarak gözükmektedir.

¹⁵ Tirmîzî, *Sünenü't-Tirmîzî*, “Tefsiru'l-Kur'an” 15. Firâset için bk. Süleyman Uludağ, “Firâset”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/116-117.

¹⁶ Hûd 11/69-70.

¹⁷ Hûd 11/77.

¹⁸ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 2/357-358. Benzer açıklamalar için bk. İsmail Hakkı el-Bursevî, *Rûhu'l-beyân* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 6/138-139.

¹⁹ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 6/139.

²⁰ Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, 7/451-452; Çınar, “İfk ve Cemal Vakalarında Bir Özne Olarak Hz. Âişe'nin Dini Başa Çıkma Yöntemleri”, 129. İfkin imtihan boyutu ve taraflar üzerindeki etkisiyle ilgili olarak bk. Aksu, “İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme (Sebepler ve Sonuçları Açısından)”, 1-21.

olacaktı.”²¹ Hz. Peygamber çok sıkışmıştı. Hz. Peygamber, Zeynep bint Cahş, Üsâme b. Zeyd (öl. 54/674) ve Berîre'nin Hz. Âişe'yi tezkiye eden sözleriyle destek bulmaktaydı.²² Yüce Allah gördüğü bir hikmetten dolayı, hakkında hiçbir açıklama indirmeden bu işin tam bir ay sürmesini dilemişti. İfk, doğrudan İslam'a ve Hz. Peygamber'e yönelik olduğu için Yüce Allah bu olayı çözümlenmek, planlı komployu başarısız kılmak, İslam'a karşı başlatılan savaşa müdahale etmek, ayrıca bütün bunların ötesinde Yüce Allah'tan başkasının bilmediği yüce hikmeti ortaya koymak için vahiy gönderiyordu. Olayın sebep olduğu acı ve sıkıntılar zirveye ulaşınca, Rabbi Hz. Peygamber'e acımış; tertemiz ve doğru sözlü Âişe'nin suçsuzluğunu bildiren âyetleri indirerek, münafıkları ortaya çıkarmış ve böylesine önemli bir meselede Müslüman toplumun izleyeceği doğru yolu göstermişti.²³

Nakledilen bilgilerden ifki uyduranların yürüttükleri bu ağır algı operasyonu karşısında Hz. Peygamber'in bir anlamda çaresiz kaldığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber eşinin masum olduğunu ilan etse dahi muhalifler eşini korumaya çalıştığını söyleyerek onun söylediklerini reddedebilir, bazı insanların kalbinde şüphe ve tereddüt kalabilirdi. Bu durumda tüm tarafları ikna etmek mümkün gözüküyordu. Bu konuda en kesin bilgi ve otorite Yüce Allah ve O'nun hakikati ifade eden beyanlarıydı. Ancak Yüce Allah hikmeti gereği vahyi indirmeyi insanlar nazarında geciktirmişti. Vahyin gecikmesi münafıkları, taraftarlarını ve onları vesvesesiyle yönlendiren şeytan için bir zafer ve bayram havası oluşturmuştu.²⁴ Hz. Peygamber zahirde kaybetmiş, ifk taraftarları zafer kazanmış görüldüğü için hak ve batıl yer değiştirmişti.

Hz. Peygamber ve iftiraya inanmayan mü'minlerin güçleri tükenene kadar vahyin gecikmesi Kuşeyrî'nin de değindiği gibi imtihanın tam olarak yaşanması, kalplerin Allah'tan başka her şeyden ümidini kesip, sadece O'na yönelmeleri içindi. Bu durumda kalpler tamamıyla Allah'a yöneldiği için tevhid tüm derinliği ile kalplerde yaşanmış ve tahkike ulaşılmış oluyordu. Bu şekilde Hz. Peygamber ve sahabilerin “Allah'ın yardımı ne zaman gelecek”²⁵ deme durumuna geldiklerinde hakikati açıklayan âyetlerin geldiği anlaşılmaktadır. Sabrın son sınırlarında gelen vahiy Hz. Peygamber ve Hz. Âişe başta olmak üzere onlara güvenenlere bayram havası oluşturmuş²⁶ ve bu vesileyle Yüce Allah Müslümanları eğitmiş, toplum şeffaflaşmış, incelmış ve Nûr suresinde somutlaşan nurdan ufuklara yükselmişti.²⁷

el-Bakara 155-157. âyetlerde insanların çok farklı şekillerde imtihan edilecekleri, ancak sabredenlerin ve imtihanlara itiraz etmeyenlerin sınavı kazanacakları anlatılmaktadır. Ayrıca geçmiş peygamberler ve ümmetlerin yaşadığı ağır imtihanların Hz. Peygamber ve sahabiler için de geçerli olduğu el-Bakara 214. âyette açıklanmaktadır. İfk hadisesinin Hz. Peygamber ve sahabilerin yaşadığı zor dönemlerden ve “Allah'ın yardımının bir şekli olan vahiy ne zaman gelecek” dedikleri bir olay olduğu söylenebilir.

3. EN-NÛR 11-26. ÂYETLERDE HAKİKATİN ORTAYA KONULMASI

en-Nûr sûresi 11-26. âyetlerde ifk olayı hakikati tüm boyutlarıyla bilen Allah Teâlâ, Hz. Peygamber ve onu destekleyenler, Hz. Ebû Bekir, münafıklar ve onlara inananlar ile şeytan açısından ele alınmaktadır. Biz de âyetleri bu tasnif üzerinden ele alarak ulaşılan bilgileri çalışmanın hedefi doğrultusunda değerlendireceğiz.

²¹ Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 7/460-461.

²² Ebû'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer Bikâî, *Nazmu'd-dürer fi tenâsubi'l-âyâti ve's-suver* (Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, ts.), 13/226-227; Ebu'l-Fidâ İsmâîl İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'azîm* (Kahire: Müessesetu Kurtuba, 1421), 10/534. Ebû İshâk Muhammed es-Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-Beyân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, 2002), 7/74-76.

²³ Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 7/457-459.

²⁴ Vahyin gecikmesinin hikmetleriyle ilgili olarak bk. Aksu, “İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme (Sebepler ve Sonuçları Açısından)”, 15-16.

²⁵ el-Bakara 2/214.

²⁶ Bk. Kara, “İfk Olayının Etkileri ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar”, 33-42.

²⁷ Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 7/467-468.

3.1. Hz. Peygamber ve İfke İnanmayanlarla İlgili Değerlendirmeler

Bir aydan fazla tüm Medine'nin ana gündemini oluşturan ve İslam düşmanlarını sevindiren olay, sıkıntıyı yaşayanlarca zâhirî boyuttan doğal olarak büyük bir şer olarak algılanmıştı. Bundan dolayı en-Nûr 11. âyette “İftirayı şer zannetmeyin, bilakis bu olay hayırdır.” buyrulmuştur. Olayın âyetin başında “ifk” olarak tanımlanması Hz. Âişe'nin tezkiyesini açıklarken, İbn Übey ve etkilediklerini müfteri olarak ilan ediyordu. Âyette şer zannedilen ifkin aslında hayır olduğuna özel bir vurgu yapılmaktadır.

Bursevî'ye göre âyetler üzülp kederlenen Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir, Hz. Âişe ve diğer mü'minleri teselli için indirilmiştir. Bu ağır imtihandaki doğru tavırlarıyla Allah katındaki değerleri açığa çıkmış ve çok sevap kazanmışlardı.²⁸ Derveze'ye (1888-1984) göre “Mü'minlerin olayı ilk duyduğunda şer zannedip üzülmemesi gerekiyordu. Olay başlangıçta şer gibi gözükse de neticesi hayır olacaktı. Hadise doğru anlaşılmadığı ve yanlış tepkiler verildiği için ilgili âyetlerde eğitim, teselli, mutmain kılma, uyarı, nasihat, yanlış yapanların hatalarını ortaya dökme, kınama ve azarlama bulunmaktadır.²⁹ Bursevî ve Derveze'nin olayı sahabenin eğitimi, olgunlaşmaları, Allah katındaki değerlerinin artması ve yanlış yapanların uyarılması yönünden hayır olarak açıkladıkları görülmektedir.

İbn Âşûr'a (1879-1973) göre âyetteki “Şer zannetmeyin.” ifadesi olaydan dolayı mü'minlerin kalbinde oluşan üzüntüyü gidermek içindir. Sonraki âyetlerde olayın gerçek boyutu, münafıkların nifaklarının izharı, sahabenin fazileti beyan edilmiştir. Münafıklar uydurdukları iftira ile Müslümanların üzülmelerini istemişlerdi. Hâlbuki yaşananlarla münafıkların öfkelenmeleri, kahrolmaları, zemmedilip küçük düşürülmeleri ve Müslümanları üzme ve eziyet etmek için uydurdukları iftira ile sevinememeleri murat edilmişti. Gaybi bilgileri açıklayan âyetlerin nüzulüyle mucizelerin gelmesi gibi durumlar olayın hayır olduğunu göstermektedir.³⁰

İbn Âşûr gaybi bilgileri içeren âyetlerle olaya müdahale edilmesini mucize olarak açıklamaktadır. Kur'an bir bütün olarak Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi olmakla birlikte aslında Hz. Peygamber ve Müslümanlar sıkışıp zor duruma düştüklerinde sorularını cevaplayan, yapmaları gerekenleri açıklayan, düşmanın niyet ve faaliyetlerini deşifre eden âyet gruplarının her inzalinin ayrı bir mucize olduğu söylenebilir. Bu âyet grupları Hz. Peygamber'in risaletini, Yüce Allah'ın mü'minlerin velî ve nasîri olduğunu sıra dışı bir şekilde ispatlamaktaydı.

Âyette ifk taraftarlarına büyük bir azab olduğu vurgulanmaktadır. İbn Cüzey'e göre olaylardan sonra indirilen âyetlerle müfterilerden intikam alınması da âyette kast edilen hayırdandır.³¹ Merâğî de münafıkların nifaklarının izhar edilmesinin dünyada uğradıkları azap olarak açıklamaktadır.³² Seyyid Kutub'a göre “Yüce Allah'ın ifk vesilesiyle bu tür olaylarda Müslüman toplumun izleyeceği doğru metodu göstermesi de ayrı bir hayırdır.³³ İbn Âşûr müfterilerin azaba uğrayacakları vaidinin İbn Übey'in kâfir olarak öleceğini ve en kötü azaba uğrayacağını haber verdiğini kaydetmektedir.³⁴ Bu izahlardan olayın şer zannedilen imtihamın aslında müfterilerin iç yüzlerinin deşifre edilmesine, sahabilerin eğitimine, müfterilerin planlarının boşa çıkarılmasına, itibarlarının yok edilmesine, Allah'ın koruma ve desteğinin tecrübe edilmesine vesile olduğu için aslında çok farklı açılardan hayır olduğu anlaşılmaktadır.

²⁸ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 6/135-136. Şehâbeddin Mahmud el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* (Beyrût: İdâratü't-Tıbbî'l-Münîriyye-İhyâ'u't-Turâsî'l-Arabî, ts.), 18/115. Benzer yorumlar için bk. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Yenda Yayın-Dağıtım, 2000), 6/28.

²⁹ İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs* (Tunus: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1421), 8/380; 386.

³⁰ Muhammed b. Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru Sahnûn li'n-Neşr ve't-Tevzi', 1984), 18/171-172; Muhammed el-İmâdî Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, thk. Abdulkâdir Ahmed Atâ (Riyâd: Mektebetu Riyâdî'l-Hadîs, ts), 4/98; Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf el-Endelüsî Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhîr*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd vd (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413), 6/401.

³¹ Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el-Kelbî, *et-Teshîl li ulûmi't-tenzîl* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415), 2/85.

³² Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî* (Mısır: Mektebetu ve Matbaatu Mustafa el-Bâbî el Halebî ve Evlâdihî, 1365), 18/83.

³³ Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 7/460.

³⁴ İbn Âşûr, *et-tahrîr ve't-tenvîr*, 1984, 18/173.

Vahiy veya insana daha derin bakış kazandıran basiret, firâset ve sadık rüya gibi ek bir destek olmadığında insan olayları sadece zahirine göre anlayıp değerlendirmektedir. İfk hadisesi gibi şer bilinenlerin hayır ile neticelenmesi, istikamet üzere kalmaya çalışan Müslümanlara olaylara daha derinden bakmanın ve Allah'ın hikmetini anlamaya çalışmanın yolunu göstermektedir. "Vekil olarak Allah'ın yeterli olduğu gerçeği"³⁵ ancak Kur'an ve Sünnette anlatılan tecrübelerle benzer tecrübeler yaşandığında hakikat olarak tebarüz etmektedir.³⁶ Aksi takdirde Yüce Allah'ın velâyet, nusret gibi vaatleri çok da anlamlı ve gerçekçi olmayan bilgilere dönüşebilmektedir. Kur'an'ın hakikatleri teori değil, tecrübe merkezli anlatan ilahi kitap olma özelliğinden uzaklaşılması farkında olarak veya olmadan anlam arayışında sorunlara ve metafizik belirsizliğe sebep olabilmektedir.

en-Nûr 23. âyette Hz. Âişe gibiler " *الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ / fuşşiyâtı akıllarına bile getirmeyen iffetli mü'min kadınlar*" olarak tavsif edilmektedir. 26. âyette ise Hz. Peygamber, Hz. Âişe ve Safvân gibi iftiraya uğrayan ve etkilenenler tayyib ve tayyibât şeklinde tanımlanarak tezkiye edilmekte, ilahi bağışlanma ve çok özel rızıklara nâil olacakları anlatılmaktadır. Aynı âyette müfteriler habîs ve habîsât olarak tanımlanmıştır. Bu şekilde kibir ve gururla dolaşan müfterilerin itibarları yok edilirken; üzülen ve sıkışan Hz. Peygamber, Hz. Âişe ve Safvân'ın itibar ve şerefleri yüceltilmiştir. Bu olay her mü'minin imanı ve samimi gayreti oranında Allah'ın koruma ve gözetiminde olduğunu da göstermektedir.

3.2. Hz. Ebu Bekir ile İlgili Değerlendirmeler

Rivâyetlere göre Hz. Ebu Bekir yardım ederek koruduğu Mistah'ın da ifki yayanlardan olduğunu öğrendiğinde sinirlenmiş ve bir daha ona yardım etmeyeceğini söylemişti. Ancak nazil olan en-Nûr 22. âyette "...Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz?" buyrulurken bu tavrından vazgeçmesi istenmesi üzerine "Bir daha yardımı kesmeyeceğim." demişti.³⁷

Kuşeyrî'nin izahına göre bu olayla Hz. Ebu Bekir'in beşerlik yönü intikam duygusuyla harekete geçmişti. Allah Teâlâ onun kararından razı olmadığını açıklayınca Hz. Ebu Bekir yanlışında döndü.³⁸ Râzî'ye göre diğer âyetlerde müfteriler ve diğer muhataplar eğitildiği gibi, bu âyette de Hz. Ebu Bekir eğitilmiş ve "Rabbimin sözü baş göz üstüne" diyerek yanlış kararından vazgeçmiştir.³⁹ İbn Cüzey'e (öl. 741/1340) göre 22. âyetteki "أُولَ الْأَفْضَلِ مِنْكُمْ" ifadesindeki "fadl"ın mali konuları olduğu gibi dini konuları kapsamı da mümkündür.⁴⁰ Bikâî (öl. 885/1480) ve Seâlibî (öl. 875/1471) bu ifadenin ilim ve güzel ahlak sahibi olmak, dindeki ziyadelik anlamına geldiğini, bu özelliklere sahip olanların tezkiye ehli olduğunu kaydetmektedir.⁴¹ Bu bilgilere göre âyetteki "fazilet sahipleri" ifadesi aslında Hz. Ebu Bekir'in Allah katında değerli olduğunu göstermektedir.

Seyyid Kutub'a göre Hz. Ebu Bekir bağışlama erdemini öğrenerek toplumun genel mantığının üstüne çıkarak Allah'ın nuru ile arınmış, şeffaflaşmış ve tertemiz ruhların ulaştığı yüksek ufuklara yükselmiştir. Yüce Allah bu şekilde teslim olan bu büyük kalbin acılarını dindirmiş, hep temiz arı, duru ve Allah'ın nuru ile aydınlanmış diye ifkin geride bıraktığı lekeleri yıkamıştır.⁴² Seyyid Kutub'un açıklamaları Hz. Ebu Bekir'in Allah için nefsinin nasıl aştığını, Yüce Allah'ın tezkiye ve rahmetinin bir insanı nasıl kuşatıp olgunlaştırdığını göstermektedir.

³⁵ Bk. en-Nisâ 4/132.

³⁶ Kur'an'ı anlamada dini tecrübenin önemi hakkında bk. İbrahim H. Karşlı, "Dini Tecrübenin Kur'an'ı Anlama ve Yorumlamadaki Rolü", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi* 24 (2005), 93-120.

³⁷ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 6/143.

³⁸ Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, 2/360-361.

³⁹ Fahrüddin İbn Ziyâuddin b. Ömer Muhammed er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1401), 23/187.

⁴⁰ Kelbî, *et-Teshîl li ulûmi't-tenzîl*, 2/87.

⁴¹ Bikâî, 13/238-240; Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf es-Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-hisân fi tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1997), 4/177.

⁴² Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 7/466.

Derveze ve İbn Âşûr'un açıklamalarına göre "Şeytan iyiliğe niyetlenmiş birine vesvese vermek istediğinde iyi gibi gözükken havâtırla⁴³ gizlice vesvese verir. Bu da şeytanın bir tuzağı ve hilesidir. İftiraya karışan ve onu yayanları uyaran âyetler üzerine Mistah tevbe etmişti. Ancak Hz. Ebu Bekir gibi garibanlara yardımı kesenleri uyarmak için âyette "Allah'ın bağışlamasının istenmesine, O'nun gafûr ve rahim olmasına" özellikle atıf yapıldı. Bu atıfla Hz. Ebu Bekir'in Mistah'ı affetmesine, hatasını görmezden gelmesine ve yeminini bozarak nefsinin mutmain kılmasına özel bir teşvik murat edilerek Allah'ın sıfatlarıyla sıfatlanması/ahlakıyla ahlaklanması konusunda özel bir tembih yapılmıştır.⁴⁴ Şeytanın Hz. Ebu Bekir'in kalbine attığı havâtır onun sağdan yanaşmasının güzel bir örneğini oluşturmaktadır. Allah Teâlâ'nın "sevgi ve rızasını" öne çıkararak olaya müdahalesi ise şeytanın tuzağının nasıl boşa çıkarıldığını göstermektedir. İnsanların tüm kararları kalplerinden kaynaklandığı için asıl büyük mücadelenin kalpte yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu bilgiler Allah Teâlâ'nın, dostluğunu kazanan Hz. Ebu Bekir gibi öncü sahabilerle nasıl özel olarak ilgilendiğini, sevdiği kulları en yüksek kemâl mertebesine ulaştırmak istediğini göstermektedir. Bu şekilde gerçek tezkiye ehlinin kim olduğu, Allah Teâlâ'nın onlarla nasıl ilgilendiği "Biz iyiyiz." diyen ifk ehli başta olmak üzere tüm topluma açıklanmıştır. İfk ehli ve iftirayı dillendirenlere yönelik ağır eleştirilerin yanında Hz. Ebu Bekir gibilere "Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz?" buyrulması da herkesin Allah ile muhataplığının ameline göre şekillendiğini ve hakikatin kişiye göre farklı tecelli ettiğini göstermektedir.

3.3. İfk Taraftarlarına Yönelik Değerlendirmeler

Konuyla ilgili en-Nûr 11, 19, 23-26. âyetlerde ifki ortaya atan ve bunun yaygınlaşması için çaba gösterenlerin niyetleri, hedefleri, Müslüman toplumda bulunmaları gereken yer, dünya ve ahiretteki durumları gibi hususlar açıklanmaktadır. İftirayı atan İbn Übey'in münafıkların lideri olması ifk olayının bilinçli bir karalama propagandası olduğunu göstermektedir. Bu kişiler en-Nûr 11. âyette "عَصْبَةٌ/bir grup" olarak zikredilmiştir. Bikâî'ye göre bunlara "عَصْبَةٌ" denilmesi birbirleriyle sıkı dayanışma içerisinde olmalarından kaynaklanmaktadır.⁴⁵ Merâğî ve İbn Âşûr'a göre müfteriler toplam Müslüman nüfus içinde azınlık oldukları için "عَصْبَةٌ مِنْكُمْ/sizden bir grup" denilerek hem kendileri hem de sözleri tahkir edilmiş, bütün ümmetin Hz. Âişe'yi tezkiyesinin yanında onların sözlerinin bir değerinin olmadığı ve dikkate alınmadığı anlatılmıştır.⁴⁶ İfkle ilgili âyetler inzal edilmeden önce iftiranın tüm Medine'yi etkilediğini dikkate aldığımızda Merâğî ve İbn Âşûr'un izahlarının Allah indindeki hakikati ve olaydan etkilenen mü'minlerin uyarılmasının kast edildiğini söylemek daha isabetli gözükmektedir.

Yine 11. âyette bu grubun günah işlediği ve en büyük günahı da bu işe öncülük yapanın yüklendiği beyan edilmiştir. Sadece bu âyetle dahi meselenin vuzuha kavuşturularak müfterilerin günahı yüklendiğinin açıklandığı, iftiraya uğrayanların yıpranan itibarlarının kesin dille ilan edildiği anlaşılmaktadır. 13. âyette müfterilerin iddialarını doğrulamak için dört şahit getirmeleri gerektiği, bunu da getirmediği için yalancı oldukları açıklanmaktadır. Yine sadece bu âyet dahi tek başına konuşulanların temelden yoksun söylentiler ve dillendirenlerin yalancı olduğunu, dolayısıyla hem konuşulanlara hem de konuşulanlara değer verilmesinin adalet ve hakkaniyetle uyusmadığını göstermektedir.

19. âyette "Müminler arasında ahlâksızlığın yaygınlaşmasını isteyenlere dünyada ve ahirette can yakıcı bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz." buyrulmaktadır. Âyette müfterilerin gerçek niyet ve hedefleriyle bu yaptıklarının dünya ve ahiretteki sonuçları açıklanmakla birlikte mü'minlere de uyarıda bulunulmaktadır. Râzî'nin izahıyla "Kalpteki sevgi gizli olduğu için onu sadece emarelerinden anlamaya çalışırız. Ancak Allah Teâlâ'ya hiçbir şey gizli kalmaz. Âyetin sonunda 'Allah bilir, siz bilmezsiniz.' buyrulması insanlara Allah'ın zahirdeki bir şeyi bildiği gibi kalplerinde gizledikleri fuhşiyâtın yayılmasına dair sevgiyi bildiğinin ve gereken cezayı

⁴³ İnsanın iradesi dışında zihnine gelen veya kalpte hissedilen duygu ve düşünceler anlamındaki havâtır için bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Havâtır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/189-190.

⁴⁴ Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs*, 8/389-390; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/189-190.

⁴⁵ Bikâî, *Nazmu'd-dürer*, 13/221.

⁴⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/171. Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 18/83.

vereceğinin açıklanması eleştiri ve kınamadaki son noktayı göstermektedir.⁴⁷ Bikâî'ye göre müfteriler ve bu işe ortak olanlar sözlü ve fiili şekilde fuhşiyâtın yayılmasını sevenlerdir. Bu tür bir sevgi ise ancak istikametten uzak olanlarda bulunur. Bunlar dünyada Allah'ın intikamını, ahirette ise azabı görür. "Allah bilir, siz bilmezsiniz." cümlesi "Allah'ın ilmi tamdır, zâhir bâtın her şeyi en iyi şekilde bilir. O'nun bir şeyi gizlemesi de açıklaması da hikmete mebnidir. Siz bilmediğiniz için Allah'ın size öğrettikleriyle amel edin. Sınırları aşmayın yoksa dalalete düşersiniz." anlamına gelmektedir.⁴⁸

İbn Âşûr'a göre "Mü'minler arasında fuhşiyâtın yayılmasını istemek Müslümanlar hakkında kötü niyete delalet etmektedir. "Allah bilir, siz bilmezsiniz." cümlesi "Allah bu konuda müfsid olan durumları biliyor ve yanlışlardan kaçınmanız için nasihatta bulunuyor." demektir. Bu şekilde "Ey mü'minler! Siz hakikati bilmiyorsunuz, bundan dolayı ifk konusunda konuşmanın size ne kadar zarar vereceğini de bilmiyorsunuz." denilmiştir.⁴⁹ Bikâî ve İbn Âşûr'un izahlarından hakikati zâhir ve bâtın boyutlarıyla bilen ve açıklayan Yüce Allah'ın mü'minlere zanlarından sıyrılarak vahyedilen âyetlere uymalarını emrettiği anlaşılmaktadır.

Merâğî'nin (1883-1952) izahına göre mü'minler müfterilere güvendikleri için sözlerini yayararak yanlış yapmışlardı. Bundan dolayı "İşlerinizi Rabbinizin hükmüne göre düzenleyin ki doğru yolu bulasınız. Bilmediğiniz konularda özellikle de Hz. Peygamber'in eşleriyle ilgili meselelerde kendi kendinize karar vermeyin, yoksa helak olursunuz." buyrulmuş ve bir sonraki âyetle Allah Teâlâ'nın kullarına lütuf ve ihsanı hatırlatılmıştır.⁵⁰ Âlûsî aynı cümlenin "Allah müfterilerin kalplerinde gizli olan düşünceleri biliyor ve ahirete buna göre ceza verecek. Siz sadece zâhiri ve zâhirde söylediklerini bildiğiniz için dünyada buna göre ceza verin." anlamına geldiğini kaydetmektedir.⁵¹ Bu yorumlarda da mü'minlere hakikatini bilmedikleri konularda konuşmalarının yanlışlığının vurgulandığı görülmektedir.

Mevdûdî'ye (1903-1979) göre âyetin sonundaki "Allah bilir, siz bilmezsiniz" ifadesi sahabilere "Bireysel kötü eylemlerin toplumu nasıl etkileceğini siz bütünüyle kavrayamazsınız. Bundan dolayı Allah'a güvenmeli ve O'nun belirlediği kötülükleri ortadan kaldırmak için elinizden gelen yapmalısınız." mesajı vermektedir.⁵² Derveze'nin kaydettiği gibi "Bu âyetler mü'minler arasında kötü söz ve davranışların/fuhşiyâtın yayılmasını isteyenlerin yanlışlarını sayıp ortaya dökmekte ve uyarılmaktadır. Bu şekilde bu tür insanların her şart ve ortamda şiddetli bir şekilde eğitilmelerini ve başkasına ibret olacak şekilde eziyet edilip cezalandırılmalarını ihtiva etmektedir.⁵³ Bu izahlarda da Allah'ın ilim ve hikmetinin derinliğine, mü'minlerin bu hakikate bağlı kalmalarına yönelik vurgular öne çıkmaktadır.

Müfteriler içlerindeki İslam düşmanlığını gizleyerek sanki toplumun ahlak ve faziletini düşündükleri için kötülüğü kınayarak toplumu korumaya çalıştıkları izlenimini veriyorlardı. Âyette onların asıl derterinin ıslah değil, ifsat olduğu beyan edilerek niyetleri açıklanarak bazı Müslümanların İbn Übey'e değer vermelerinin yanlışlığı, münafıkların bütün niyet ve hedefleri ortaya konularak Müslümanlar nezdindeki saygınlıkları yok edilmiştir.

Bu çalışmada ele alınan âyetler ve diğer surelerde İslam düşmanlarının niyet ve hedeflerini deşifre eden âyetlerle aslında tüm muhaliflere karşı psikolojik bir savaşın da yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Mü'minlere yönelik uyarılarla da sahabeler daha derinden eleştirilerek ıslah edilmek istenmiştir. Eğer 19. âyette dile getirilenleri Hz. Peygamber kendi görüşü olarak söyleseydi toplum üzerinde bu kadar etkili olmazdı. Bundan dolayı olayların yaşandığı süreçte Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e "Ey Habibim! Sen sabret, sus, ben senin yerine gereken cevabı veririm. Onlar senin değerini, namus ve otoriteni yerle bir ettiklerini

⁴⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 23/185

⁴⁸ Bikâî, *Nazmu'd-dürer*, 13/234.

⁴⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/184-185

⁵⁰ Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 18/87.

⁵¹ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 18/123. Ayrıca bk. Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 7/464.

⁵² Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî vd (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 3/509.

⁵³ Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs*, 8/388. Ayrıca bk. Hayreddin Karaman vd, *Kur'an Yolu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003), 4/60-61.

zannediyorlar. Hâlbuki şu an en üst yetkili merciden onların tüm niyetleri ifşa edilerek dünya ve ahiretteki tüm itibarları yok edildi.” mesajlarının verildiği söylenebilir.

Müfterilerle ilgili açıklamalara en-Nûr 23-26. âyetlerle devam edilmektedir. Derveze’ye göre “tenzilin hikmetini ihtiva eden bu âyetler ifk olayı ile ilgili ilk grup âyetlerle birlikte veya onlara ek olarak inmiş olmalıdır.”⁵⁴

23. âyette iftiraya uğrayanların “*el-muhsanâti’l gâfilât*” şeklinde tanımlanmaları bu tür bir kötülüğü hiç akıllarına bile getirmediğini⁵⁵ beyan etmek için seçilmiştir. Müfterilerin lanete uğramaları ise dünya hayatını imanla sonlandıramayacaklarını anlatmaktadır.⁵⁶ İbn Âşûr’a göre Allah’ın lanetinin dünyevi sonuçları melunun fasıklaşması, şahadet ehliyetinin iptali, mü’minlerin onlara yönelik sevgi ve ilgilerinin yok olması ile hadd-i kazfın uygulanmasıdır. Ahirete bakan yönü ise Allah’ın rahmetinden uzaklaştırılmalarıdır. Ahirette el ve ayaklarının aleyhlerinde şahitlikleri ve azapla tehdit edilmeleri tevbe etmeye yönlendirilmeleri içindir. Âyette organların şahadetinden özellikle bahsedilmesi bu organların ifkin ortaya atılması, masum insanlara işaret edilmesi ve bu yalanı yaymak için meclislere gitmelerindedir.

İbn Âşûr’a göre 25. âyetin sonundaki “وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ” ifadesi “İnsanlara Allah’ın hak olduğu inkişaf edilecek.” demektir. Burada Yüce Allah’ın “hak” sıfatıyla tavsif edilmesi “Allah hakikattir, O’nun için adem söz konusu değil ve adalet sahibidir.” demektir. Ayrıca bu ifade ahirette her şeyin hakikati görülecek, insanlar için gizli bir şey ve tereddüt kalmayacak anlamına da gelmektedir. Bu ifade ile mü’minlere müfterilere yönelik iyi niyetleri ve iftiranın doğru olma ihtimaline inanmalarının gafletle illetli olduğu açıklanarak duruşlarının doğru olmadığı beyan edilmiştir. İffetli kadınlara iftira atanlar küfre dalan, ifkte ısrar eden nefislerine bu günahın süslü gösterildiği İbn Übey ve diğer münafıklar kasten iftira attıklarını bildikleri halde tevbe etmedikleri için dünya ve ahirette azaba uğrayacaklardır.⁵⁷ İbn Âşûr’un izahlarında Yüce Allah’ın hak olduğuna vurgu yapılarak hakikatin iftiraya inanan mü’minler, münafıklar ve ahiret boyutlarından ortaya konulduğu görülmektedir. Hakikatin toplumsal yapı, kalbi haller ve ahiret açısından açıklanması Kur’an’da varlığın, ilmin ve hakikatin çok boyutlu anlatıldığını, dolayısıyla Kur’an’ın anlaşılmasında farklı bakış açılarına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Hz. Âişe’nin toplum tarafından lanetlenmesi için iftira atanların Allah tarafından lanetlendiklerinin açıklanması da dikkat edilmesi gereken bir durumdur.

en-Nûr 26. âyette ifk olayına taraf olanlar önceki âyetlerden farklı olarak aile/evlilik ve toplum içindeki itibar ve konumları açısından ele alınmaktadır. Sülemî’nin izahına göre “kalbi habîsât olan kadınlar kalpleri habîs erkekler; kalpleri habîs olan erkekler de kalpleri habîsât olan kadınlar birbirlerine layık ve uygundur.”⁵⁸ Konuyu Hz. Peygamber’in aile hayatını da dikkate alarak açıklayan Râzî’ye göre âyette “herkesin gerçek konumu, evlilikteki durumları, tayyib olan Hz. Peygamber’in eşlerinin tayyibât oldukları ve Hz. Âişe’nin cennete gireceği” açıklanmaktadır.⁵⁹

Konuyu âyette kullanılan lafızların özel olarak tercih edildiği temelinde açıklayan İbn Âşûr’a göre “Hz. Âişe’nin ve diğer kadınların Hz. Peygamber’in eşleri olmaları Allah’ın elçisinin konumundan dolayı temiz olmaları için yeterlidir. Âyetteki habîs ve habîsât ile ifki uyduran münafıklar kastedilmektedir. Âyetin habîs ve habîsât ile başlaması ilahi kelamın Hz. Âişe ve diğer eşlerin günahlardan beraetini anlatmaya yönelik olmasındandır. Âyetteki “*İyiler müfterilerin söylediklerinden beridirler.*” cümlesindeki “*yekûlûn*” fiili ifki uyduranların sözlerinin gerçeğe mutabık olmadığını, hakikati anlatmadığını dolayısıyla sadece söylenti/dedikodu ve

⁵⁴ Derveze, *et-Tefsîru’l-hadîs*, 8/393. Ayrıca bk. Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, 18/90.

⁵⁵ Bursevî, *Rûhu’l-beyân*, 6/144.

⁵⁶ Kuşeyrî, *Letâifü’l-işârât*, 2/361. İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 1984, 18/191. Derveze, *et-Tefsîru’l-hadîs*, 8/392.

⁵⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 1984, 18/191-194.

⁵⁸ Ebû Abdîrrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Mûsâ el-Ezdî es-Sülemî, *Hakâiku’t-tefsîr* (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1421), 2/43. Ayrıca bk. Yazır, *Hak Dini*, 6/32.

⁵⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 23/195-196. Ayrıca bk. Seâlibî, *el-Cevâhiru’l-hisân*, 4/180.

lakırdı olduğunu anlatmaya matuftur.⁶⁰ Bu izahlardan da hakikatin tüm muhataplar dikkate alınarak farklı açılardan ortaya konulduğu görülmektedir.

Bu âyetle topluma kendilerini tayyip-tayyibât, Hz. Âişe ve Safvân'ı habîs ve habîsât olarak tanıtanların kalp ve amelleri merkeze alınarak Allah katındaki konumları açıklanmıştır. Müfteriler Hz. Âişe'nin habîs olduğunu etrafa yayarken, kendileri ve çevrelerinin de tayyip olduğunu söylüyorlardı. Âyetle gerçekte kimin tayyip ve habîs olduğu, dolayısıyla evliliklerde buna dikkat edilmesi gerektiği açıklanarak Müslümanların namusuna dil uzatanlara yönelik toplumsal baskı ve dışlama sergilemeleri istendi. İslam ve Müslümanları karalamak için kurulan plan/mekr Allah Teâlâ'nın müdahalesi ile beklenenin tam tersi bir duruma dönüşmüştü. Allah'ın tezkiye ettiğine kimsenin günah ilistiremeyeceği, Allah'ın koruyup yücelttiğini kimse zelil kılamayacağı tecrübe ile anlaşılmalı oldu. Ayrıca iftirayı atanların kalb, niyet, dünya ve ahirette lanetlenme, mahşerdeki halleri açıklanarak gayb ve gelecek bilgisi bilinir hale getirilerek müfterilerin değer ve itibarları tamamen yok edildi.

3.4. İfki Dillendiren Mü'minlerle İlgili Değerlendirme ve Uyarılar

Tefsirlerde mü'minler içinden kimlerin bu iftiraya ne kadar inandığına dâir net bilgiler nakledilmemekle birlikte ilgili âyet ve yorumlardan olayın etkisinin geniş bir kitleyi etkilediği anlaşılmaktadır. Müslümanların birçoğu bu iftirayı dillendirdiği için 12. âyette "Siz nasıl olur da müfterilerin inanırsınız..." şeklinde "لَوْلَا" ile başlanmaktadır. Âyette de belirtildiği gibi mü'minlerin din kardeşlerini kendileri gibi düşünüp, onlara değer vererek tepki vermeleri gerekirdi.⁶¹ Ancak birçok Müslüman iftiraya uğrayanlar hakkında hüsn-i zan beslemede eksik kalmıştı. Kendilerine iftiraya inanıp inanmadıkları sorulsaydı "Biz söylentilere hiç inanmadık, kulak kesilmedik." diyeceklerdi. Ancak Yüce Allah onların da kalplerinden geçeni ve yaptıklarını deşifre etmektedir. Müfessirler bu âyetlerde doğru tavrı göstermeyen sahabilerin kınanıp, şiddetli bir şekilde uyarılıp azarlandıklarını kaydetmektedir.⁶²

Ebu Eyyub el-Ensârî (öl. 49/669) eşine konu hakkında ne düşündüğünü sorduğunda o, Hz. Âişe hakkında hüsn-i zannını ifade etmişti.⁶³ Seyyid Kutub'a göre Ebu Eyyub el-Ensârî'nin eşinin dengeli ve olumlu tavrı bazı Müslümanların olayın çözümünde kalplerine başvurarak meseleyi kökten hallettiklerini göstermektedir.⁶⁴ Mevdûdî'ye göre suçlanan kadın lider ve rehber Hz. Peygamber'in eşi olduğunda mü'minlerin daha dikkatli olması gerekirdi.⁶⁵ İbn Âşûr'a göre 12. âyetle ifk ehline azarlama ve kınamalar başlamakta ve bu olaydaki su-i zannın nifak alameti olduğu açıklanmaktadır.⁶⁶ İftirayı atanlar dört şahit getirmediikleri ve söyledikleri vakıa ile mutabık olmadığı için 13. âyetle Allah katında, zahir ve batında yalancı ilan edilmişlerdi.⁶⁷ İbn Âşûr'a göre 13. âyetteki "عِنْدَ اللَّهِ/Allah katında, nazarında" ifadesi müfessirlerin iddia ettiği gibi ifkin fıkihtaki durumunu değil Allah'ın ilmindeki halini anlatmaktadır. Allah'ın ilmi vakıa ile uyumlu olduğu, dolayısıyla hakikati gösterdiği için bu açıklama iftiracıların yalanlarının ziyadesiyle tahkikini anlatmaktadır.⁶⁸ Müfessirlerin izahlarından da anlaşıldığı gibi Medine'de kendilerinden emin, zafer kazanmış güçlü ve ahlaklı kişiler edasıyla dolaşan müfteriler ve onlara inananların Allah katındaki değer ve konumları açıklanarak hak ettikleri "yalancı" mührü vurularak şeref ve itibarları yok edilmiş oldu.

14. âyette iftiraya bir şekilde ortak olan Mü'minlere Allah'ın rahmeti olmasaydı dünya ve ahirette büyük bir azaba uğrayacakları anlatılmaktadır.⁶⁹ Bikâî ve Seyyid Kutub'a göre bu

⁶⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1984, 18/194-195. Bikâî, *Nazmu'd-dürer*, 13/242-248; Karaman vd, *Kur'an yolu*, 4/64.

⁶¹ Yazır, *Hak Dini*, 6/29.

⁶² Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Atiyye el-Endelûsî İbn Atiyye, *el-Muharru'l-vecîz fi tefsiri kitâbillahi'l-azîz* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001), 4/170. İbn cüzey, 2/85. Bikâî, *Nazmu'd-dürer*, 13/228-229; Bursevî, *Râhu'l-beyân*, 6/136.

⁶³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 23/178. İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/174.

⁶⁴ Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 7/461-462.

⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 37506.

⁶⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/173; 175.

⁶⁷ Bikâî, *Nazmu'd-dürer*, 13/230. Ayrıca bk. Âlûsî, *Râhu'l-meânî*, 18/118.

⁶⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/176.

⁶⁹ Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr* (San'a: y.y., ts.), 4/19.

âyetlerle sahabe te'dib edilmiş, Yüce Allah'ın lütfü acı bir dersten sonra yeni oluşmuş Müslüman topluma ulaşarak rahmeti hatayı işleyenleri kuşatmıştır.⁷⁰ 15. âyette iftirayı dillendiren sahabilere basite aldıkları bu iftiranın Allah katında şiddetli azabı celp eden büyük bir günah olduğu açıklanmıştır.⁷¹ Merâğî'ye göre ilim ve fikir sahibi olmadan ifkin dillendirilmesi ve Allah katında çok önemli bir hususun basite alınması ayrı ayrı günahlardır.⁷² Bu izahlardan iftirayı dillendiren mü'minlerin ağır bir şekilde eleştirilerek eğitildikleri ve azabı hak etmelerine karşılık Allah'ın rahmeti ile azabın inmediği anlaşılmaktadır.

İbn Âşûr'un izahına göre cahiliye döneminde gıybet ve birini ta'n etmek yaygın bir durumdu. Bu yanlış alışkanlıklarını ıslah etmeyen sahabiler eski durumlarına binaen ifki de kolaylıkla konuştukları için şiddetle eleştirildiler. 15. âyetteki "عِنْدَ اللَّهِ" ifadesi ile de hakikat açıklanarak, önemsemeyen ifki dillendirmenin Allah katında çok büyük günah olduğu beyan edilmektedir.⁷³ 16. âyetteki "سُبْحَانَكَ" ifadesi Allah'ı şahit tutarak iftiraya uğrayanların beraatının ikrarını, iftiranın inkârında mübalağayı, Allah'ın ifke karışanlara çok kızdığını ve vukuunun olabileceğini düşünmenin dahi taaccübü gerektirdiğini anlatmaktadır. İnzal edilen âyetlerle muhataplara yönelik uyarı, kınama ve tehdit yapıldığı gibi müfterilerin gerçek yüzü de açığa çıkarılmıştır. Bu şekilde doğru tavrı gösteren mü'minlerin kazançlı çıktığı, müfterilerin ise hedeflerine ulaşamadıkları, dünya ve ahirette azabı hak ettikleri açıklanmıştır.⁷⁴ Bu yorumlarda da olayın Allah katındaki durumu açıklandığı gibi bazı mü'minlerin çok ciddi bir meseleyi basite aldıkları söylenerek duygu dünyalarının açığa vurulduğu görülmektedir. Allah tarafından insanların iç dünyalarının açıklanması itiraz yollarını kapatmakta, onları tevbe ve ıslaha davet etmekteydi. Aslantürk'e göre ifk hadisesi anlatılırken en-Nûr 12. ve 16. âyetlerde benzer cümlelerle vurgulanan kınama ile bu işin münafıklar tarafından ortaya atılmasından ziyade müslümanlar tarafından yayılması üzerinde yoğunlaşıldığı, bilerek veya gafletle de olsa bu suça iştirak eden mü'minlerin, artık yoruma ihtiyaç bırakmayacak şekilde uyarıldıkları anlaşılmaktadır.⁷⁵ 12-16. âyetlerde de konunun Allah nazarındaki hali ve ifkin yaygınlaştırılması gibi yanlışlar anlatılarak meselenin farklı boyutlardan ele alındığı ve sahabilerin eğitildiği görülmektedir. Konunun farklı boyutlardan açıklanması herhangi bir konuda tavır alırken daha geniş açıdan bakmanın gerekliliğini de öğretmektedir.

17. âyette "يَعْظُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ" / *Eğer müminseniz Allah size, bir daha asla böyle bir şey yapmamanızı öğütlüyor.* buyrulmaktadır. Kuşeyrî'ye göre "Bu âyetin zahirinden, hakikat ortaya çıktıktan sonra iftirayı konuşmaya devam etmenin insanı dinden çıkaracağı anlaşılmaktadır. Ancak en doğru olanı büyük günah işlendiğinin söylenmesidir."⁷⁶ Kuşeyrî'nin iman-amel ilişkisinde sert bir tavra düşmemek için âyetin zahirini te'vil ederek "Tekrar bu günaha dönerseniz büyük günah işlemiş olursunuz." şeklinde izah ettiği görülmektedir. Âyeti zâhiri üzere anlayan Bikâî yapılan sert uyarıyı "Eğer iman ehli ve imanda da rusûh sahibiyse bu iftiraya dönmezsiniz. Eğer dönerseniz imanla muttasıf olma iddianızda sadık değilsiniz." şeklinde açıklamaktadır.⁷⁷ Bursevî de âyeti te'vil etmeden açıklayarak iftiraya dönmeyen kişiyi dinden çıkaracağını kaydetmektedir.⁷⁸ İbn Âşûr'a göre "eğer mü'minseniz" hitabında mü'minleri hareket geçirmeye, imanlarını koruma konusunda hırslandırmaya yönelik teşvik bulunmakta ve aynı hataya tekrar avdet edenin kâfir olacağı açıklanmaktadır.⁷⁹

Konuyu sahabenin eğitimi ve iman bağlamında açıklayan Seyyid Kutub'a göre "Allah Teâlâ en güzel eğitim metoduyla uyarılarda bulduktan sonra imanlarını bu öğütten

⁷⁰ Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 7/462. Bikâî, *Nazmu'd-dürer*, 13/230-232.

⁷¹ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 18/120.

⁷² Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 18/85.

⁷³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/178-179.

⁷⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/180-182.

⁷⁵ A. Hümeýra Aslantürk, Kur'ân'ın 'İfk Hadisesi'ni Beyanı Bağlamında İnsanlığa Sunduğu Evrensel Mesajlar, (VII. Kutlu Doğum Sempozyumu), (2004), 225.

⁷⁶ Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, 2/359. Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Mılad, İfk Âyetleri Tefsiri ve İslam Düşüncesine Yansımaları, 96-99.

⁷⁷ Bikâî, *Nazmu'd-dürer*, 13/233.

⁷⁸ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 6/138-139.

⁷⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/183.

yararlanmaya bağlamayı da göz ardı etmeyerek “eğer mü’minseniz” buyurmuştur. İftiranın ve bunu yaymanın iğrençliği bu şekilde kendilerine gösterilmişken ve bu tarzda uyarılmışken mü’minlerin böyle bir suçu yeniden işlemeleri ve buna rağmen mü’minlik sıfatını korumaları mümkün değildir.⁸⁰ Müfessirlerin izahlarından âyetteki “eğer mü’minseniz” uyarısının iman-amel ilişkisinin ne kadar canlı ve dinamik olduğunu, mü’minliğin sabit bir durum değil korunması gereken bir hâl olduğunu ve gerektiğinde sahabilerin de çok sert bir şekilde eleştirildiklerini göstermektedir.

18. âyette sahabilere hitaben “لَكُمْ الْآيَاتُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ/Allah size âyetleri açıklıyor; Allah ilim ve hikmet sahibidir.” buyrulmaktadır. Bikâî’ye göre sahabilere “Yüce Allah dini ve dünyevi konularda hak ve batılı size açıklıyor. Allah âlimdir, bundan dolayı O’nun beyanlarına güvenin. O hâkimdir, her şeyi en sağlam, güzel şekilde yapar ve yerleştirir. Bunları anlamak size zor gelse de O’nun emirlerini kabul etmekte gevşeklik göstermeyin.” buyrulmaktadır.⁸¹ İbn Âşûr’a göre ise “Allah size âyetleri açıklıyor.” cümlesi ile olay olduktan sonra inzal edilen bu âyetlerle Allah’ın maksadı açıklanmakta, iftiranın cezası beyan edildiği gibi gaflete düşenlere de nasihatler edilmektedir. Uyarıların Allah’ın ilim ve hikmet sıfatlarıyla ilişkisi ise açıkça görülmektedir.⁸² Seyyid Kutub’a göre Allah’ın âlim ve hakîm olmasına vurgu yapılarak iftira olayının arka planındaki komplonun ortaya çıkarılması, olay esnasındaki işlenen suç ve hataları gözler önüne serilmesi anlatılmaktadır. Allah nedenleri, niyetleri, amaç ve hedefleri, kalplere giden yolları ve nefislerin dönemeçlerini en iyi bilendir. Bunların tedavisini, işleri planlamayı, kendileri için yararlı olan düzenleme ve sınırlandırmaları hikmetle ve yerinde yapar.⁸³ Yorumlarda Allah’ın hakikati bilip açıklamasına, âyetlerin olaylardan sonra inmesine ve sahabenin uyarılmasına vurgu yapıldığı görülmektedir. Allah’ın sıfatlarını, hayatta nasıl karşılık bulduklarını ve âyetlerin olaylardan sonra inzalinin getirilerini doğru anlamının bir şekilde hikmetin talimi olduğu da söylenebilir.

Bazı sahabilere yönelik yoğun ve sert uyarılar aslında meselenin bazı mü’minler üzerindeki etkisinin basite alınmayacak boyutta olduğunu göstermektedir. Ayrıca ifk taraftarlarının gerçek niyetinin “mü’minler arasında fuhsîyyâtın yayılması olduğunu”nun açıklanmasının ifk ehline saygı duyup itibar eden mü’minlere tutum ve tavırlarının yanlışlığını göstermeye matuf olduğu da söylenebilir. Bütün bu izah ve uyarılar münafıkların Medine’deki etkisinin küçümsemeyecek derecede olduğunu da göstermektedir.

İfke bir şekilde doğruluk payı veren ve iftiranın yayılmasına sebep olan sahabilere yönelik uyarılar 21. âyette “Ey iman edenler! Şeytanın adımlarına uymayın. Kim şeytana ayak uydurursa bilsin ki, o edepsizliği ve kötülüğü emreder. Allah’ın lütfu ve rahmeti sizinle olmasaydı içinizden hiçbir kimse günahattan asla arınamazdı, fakat Allah dilediğini arındırır; Allah her şeyi işitmekte ve bilmektedir.” şeklinde devam etmektedir. Kuşeyrî’nin izahına göre kalp vesveseden temizlenip, nefsin hevâcis/vesveselerinden kurtulduğunda (ilâhî) havâtırın nurları görünür. Bu hal devam ettiğinde kötü havâtırlar yok olur. Sonrasında Hakk’ın sözleri/ilhamları başlar. Önceki ümmetlerde muhaddesûn/kendilerine ilham edilenler vardı. Hz. Peygamber “Eğer benim ümmetimden muhaddesûndan biri varsa o da Ömer’dir.”⁸⁴ buyurmuştur. Kişi muhaddeslik makamına geldiğinde onda yanlış duygu, düşünce, karışık ilham vs. kalmaz, emin biri olur, kendisine lütfedilen keşif ve sırları izhar etmez.⁸⁵ Kuşeyrî’nin izahlarından ifki dillendiren sahabilerin şeytanın ve nefsin etkisinde kaldığı, mücâhade edip kalplerini tezkiye ettiklerinde bu halin ortadan kalkacağı, karakterlerinin olgunlaşacağı ve muhaddeslik makamına ulaşabilecekleri anlaşılmaktadır. Bu izahlar yapılan hatada şeytanın etkisini göstermektedir.

Âyette ancak Allah’ın lütfu ve rahmeti ile tezkiye olunabileceği vurgulanmaktadır. Râzî ve Merâğî’ye göre tezkiye Allah’ın rızasını kazandıracak derecedeki olgunluktur. Bu açıklamalarla

⁸⁰ Kutup, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, 7/463-464.

⁸¹ Bikâî, *Nazmu’d-düer*, 13/233.

⁸² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 18/183.

⁸³ Kutup, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, 7/464.

⁸⁴ Müslim, “Fedâilü’s-Sahâbe” 23.

⁸⁵ Kuşeyrî, *Letâifü’l-işârât*, 2/360.

“Ey ifke katılan mü’minler! Allah sizin ifk ve Âişe’nin beraatı konusunda söylediklerinizi işitiyor; kalplerinizde fuhşiyâtın yayılmasını sevip sevmediğinizi biliyor. Bundan dolayı masiyetten uzak durun.”⁸⁶ buyrulmaktadır.

Bikâî’ye göre âyette “Ey imanı ikrar edenler, şeytana tabi olmayın, yoluna girmeyin. Eğer tabi olursanız en aşağı derekeye/esfele gidersiniz. Allah’ın koruması olmazsa hiçbiriniz tezkiye olamaz ve şeytandan kurtulamaz. O’nun tezkiye olmasını diledikleri müfterilere inanmadı. Her şeyi işiten ve bilen olan Allah Teâlâ aklınıza gelenleri, söz ve fillerinizi, tezkiye ehli olan ve olmayanlarınızı bilir.”⁸⁷ buyrulmaktadır. Bursevî’nin beyanına göre sahabilere “Şeytanın çağırdığı yola girmeyin, vesveselerine ve kalplerinize güzel gösterdiği fuhşiyâtı yayma sevgisine tabi olmayın. Münafıklar ve benzerleri tezkiyeye layık olmadığı için Allah onları tezkiye etmez, dilediğini tezkiye eder.” mesajları verilmiştir.⁸⁸ Bikâî ve Bursevî’nin izahlarından kendilerini temiz ve iffetli, Hz. Âişe ve Safvân’ı iffetsizlik/tezkiye olmamakla suçlayanların aslında şeytana tabi olarak tezkiyeden uzaklaştıklarının anlatıldığı, dolayısıyla onların zihin ve dillerindeki hakikat algısının Allah’ın nazarındaki hakikate ters düştüğünün açıklandığı ve iç dünyaları üzerinden eleştirildikleri görülmektedir. İnsanın niyeti ve kalbi durumu diğerleri için gaybi hususlar olduğundan bu eleştiriler Kur’an’ın icazının bir yönü olan gaybın açıklanmasının örneği olmaktadır.

İbn Âşûr’a göre mü’minlerin yasaklanan durumlara düşmeleri, su-i zanna kapılmaları ve fuhşiyâtın yayılmasını istemeleri şeytanın vesveselerine kapılıp emirlerini yapmalarındandır. Kim şeytanın adımlarına uyarıya emri olan fuhuş ve münkeri işler. Âyetteki “Allah’ın lütfu olmasaydı” vurgusu “Eğer Allah’ın hayra hidâyeti, tevbe edenleri bağışlaması olmasaydı, şeytanın fitnesi çok büyük olduğu için sizden hiç kimse tezkiye olamazdı.” demektir. Şeytan’ın “muhtas kullara etki edemeyeceği”⁸⁹ ikrarı da bunu anlatmaktadır. Âyetin sonunda Allah’ın her şeyi işittiği ve bildiğine dikkat çekilmektedir. Allah’ın bu iki sıfatının vurgulanması vaad ve vaid açısından çok etkilidir. Bu şekilde Allah’ın fuhşiyâtı yayanı işittiği, yayılmasını isteyen kalbinde kötülüğü barındıranı bildiği, kötülükleri inkâr eden işittiği ve bu şekilde herkese hak ettiğini vereceği açıklanmaktadır.⁹⁰ Şevkânî’ye göre Yüce Allah’ın semi’ ve alîm sıfatlarına vurgu yapılarak Müslümanların en üst mertebede ihlaslı olmaları, tevbe edenleri harekete geçirmek ve şeytana tabi olanların Allah’ın kınamasını dikkate alarak nefsinin kınaması ve azarlaması murat edilmiştir.⁹¹

Müfessirlerin izahlarından da anlaşıldığı gibi 21. âyette sahabilere su-i zan ve fuhşiyâtın yayılmasını istemenin haktan ayrılmak ve şeytana tabiiyet olduğu açıklanarak çok ağır eleştiriler yapılmıştır. Bu âyetteki şeytanın fuhşiyât ve münkeri emretmesiyle 19. âyette iftirayı atanların fuhşiyâtın yayılmasını istemeleri arasında doğrudan ilişki olduğu görülmektedir.

İnsan kin, düşmanlık ve hased gibi duygularının etkisiyle birçok yanlış kendi akıl ve iradesiyle yaptığını düşünmekte, şeytanın etkisini görmemekte veya görmek istememektedir. Hâlbuki “şeytanın günahı süslemesi”⁹² gerçeği her daim devam etmektedir. Şeytan, Müslümanlar arasında fuhşiyâtın yayılmasını istemekteydi. Müfteriler de şeytanın hedefine ortak oldukları için şeytanın dostu ve taraftarları olarak ilan edilerek itibarsızlaştırılmıştır. İfki dillendiren mü’minler de farkında olarak veya olmayarak şeytana, müfterilere ve nefislerine tabi olmuş oldukları için “şeytana tabi olmamaları” emredilmiş, kalplerde olanlar dâhil Allah’ın her şeyi işitip bildiği vurgulanarak uyarılmışlardır.

Eğer şeytana tabi olmakla ilgili eleştirileri Allah Teâlâ değil de herhangi bir insan yapsaydı, büyük ihtimalle bu eleştirilerin doğruluğu kabul edilmeyip reddedilecek ve mesele daha karmaşık hale gelecekti. Eleştiriler şeytani, nefsi ve bunların insan üzerindeki etkilerini

⁸⁶ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, 23/187; Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, 18/88.

⁸⁷ Bikâî, *Nazmu’d-dürer*, 13/237. Ayrıca bk. İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ani’l-‘azîm*, 10/196.

⁸⁸ Bursevî, *Rûhu’l-beyân*, 6/141-142. ayrıca bk. Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 18/124.

⁸⁹ el-Hicr 15/40.

⁹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 18/186-188. Konuyla ilgili geniş izahlar için bk. Kutup, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, 7/465.

⁹¹ Şevkânî, *Fethu’l-kadîr*, 4/21. Ayrıca bk. Karaman vd., *Kur’an yolu*, 4/63.

⁹² Bk. el-En’âm 6/40; el-Hicr 15/39; Neml 27/24; el-Ankebût 29/38.

bilen Allah Teâlâ tarafından yapıldığı için itiraz söz konusu olmamış ve şeytanın zaferi kısa sürmüştü. Müfessirlerin de belirttiği gibi Allah'ın semî' ve alîm olmasına vurgu yapılmasının muhatapları derinden etkilemeye ve itiraz yollarını kapatmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'an'ı okumak vahyedilen bilgileri okumak olduğu kadar, ilk İslam toplumunun tecrübesi üzerinden varlığı, hayatı, ilişkileri ve hakikatin boyutlarını da okumak demektir. Kur'an'da, yaşananlarda Allah, şeytan ve insanın etkisi, davranış ve olayların zâhir/şehâdet ve bâtın/gayb boyutları anlatılmaktadır. Bu anlatım Kur'an'da farklı seviye ve boyutlarda katmanlı bilgilerin olduğunu göstermektedir. Bu durumda Kur'an'ı doğru anlamının önemli bir ilkesinin de bu katmanlı, çok boyutlu yapının dikkate alınmak olduğu söylenebilir. Kur'an'da varlık, bilgi ve hakikatin farklı boyutlarının anlatılması ilk planda bir karışıklığı ve zorluğu ima ediyor gibi olsa da aslında hayata en geniş açıdan bakabilme imkân ve ufkunu verdiği anlaşılmaktadır. Bu imkânı gereği şekilde değerlendirenlerin en yüksek ufka sahip olacağı görülmektedir. Bu yönüyle olayların iç yüzünü anlatan âyet gruplarını renk körlüğü testlerinde kullanılan resimlere veya üç boyutlu resimlere benzetebiliriz.

İnkâr, şüphe ve Kur'an'ı hakikat kaynağı olarak görmemenin vahyin tüm boyutlarını görmeye engel olduğu söylenebilir. Hz. Peygamber'e indirilenleri inkâr edenlerin "*hakikati anlamayan, görmeyen ve işitmeyen gâflet ehlî*"⁹³ ve "*akletmeyen sağır, dilsiz ve kör*"⁹⁴ şeklinde tavsif edilmeleri de inkârın Kur'an'ı derinliğine anlamaya engel olma durumunu anlatmaktadır. Birçok âyette Kur'an'ın muttakiler için hidâyet/hakikat rehberi olduğunun vurgulanması da aynı durumun farklı bir yönünü açıklamaktadır.

Gayba, Allah'ın velâyet, nusret ve hikmetine iman ile âyetlerin olaylardan sonra inzal edilmesini birlikte düşünmenin mü'minlere ilk planda görülenden daha derin bir bakış açısına kapı araladığı anlaşılmakla birlikte bu konunun üzerinde yeteri kadar durulmadığı söylenebilir. Hâlbuki inzaldeki bu temel yöntem insana, hayata, Kur'an'ın muhtevasına, anlam boyutlarına, şehâdet/zâhir ve gayb/bâtın âlemlerin varlığı ve ilişkilerine dair çok yönlü bilgi ve ufuk kazandıran bir özellik arz etmektedir.

Olaylardan sonra inzal edilen âyetler, Kur'an'ın insanı ve varlığı bütün boyutlarıyla nasıl kavradığını anlattığı kadar, istikamet üzere gidenler için Allah'ın sevgi ve takdirlerini içerirken, yanlış yoldakiler için korku, endişe, moral bozukluğuna sebep olmaktadır. Münafıkların inzal edilecek âyetlerle iç yüzlerinin ortaya serilmesinden korkmaları⁹⁵ daha önce de bunu tecrübe ettiklerini göstermektedir.⁹⁶ Olayların ve farklı muhatapların bâtınlarının açıklanması Hz. Peygamber ve mü'minlere hikmetin öğretilmesinin bir yönünü de oluşturmaktaydı.

Âyetlerin olaylardan sonra inzalinin Hz. Peygamber ve sahabeler için bilgi, ufuk ve yaşamları açısından büyük bir imkânı ifade ettiği anlaşılmaktadır. Bu durumda "Acaba ileri tarihlerde yaşayan mü'minler için olaylara daha derin ve üst boyuttan bakmanın imkânı var mıdır? Yoksa bu sadece Hz. Peygamber ve sahabelere has bir durum ve lütuf mudur?" şeklinde bir soru akla gelmektedir. Bu soru Hz. Ömer için kullanılan muhaddeslik, muttakilere furkânın verilmesi,⁹⁷ Tâlût'un ilim ve bedenen güçlendirilmesi,⁹⁸ hikmetin verilmesi,⁹⁹ bilge kul (Hızır) ve Hz. Süleyman'ın yanındaki kişiye Allah katından özel ilim verilmesi,¹⁰⁰ sâdık rüya ve peygamberler dışında Hz. Musa'nın annesi, Hz. Meryem, havariler gibi insanlara vahyedilmesi,¹⁰¹ firâset ve basiret gibi konularla birlikte düşünüldüğünde istikamet sahibi kullara her zaman bu tür ek bilgi, bakış açısı ve ufkun verilme imkânının var olduğunu göstermektedir. Yûsuf

⁹³ el-A'raf 7/179.

⁹⁴ el-Bakara 2/171.

⁹⁵ Bk. et-Tevbe 9/64.

⁹⁶ Kur'an'ın Hz. Peygamber'e hayatın farklı yönlerine dair farklı bilgiler vermesine dair bk. Albayrak, "Allah'ın Nüzul Dönemindeki Farklı Davranış Tarzının Mü'min Kur'an Anlayışına Katacağı Boyut Üzerine", 36-49.

⁹⁷ el-Enfâl 8/25.

⁹⁸ el-Bakara 2/247.

⁹⁹ el-Bakara 2/269; Lokmân 31/12.

¹⁰⁰ el-Kehf 18/65; en-Neml 27/40.

¹⁰¹ el-Kasas 28/7; Meryem 19/17-21; el-Mâide 5/111

süresinde iman ehli olmayan mahkumlara ve firavuna sâdık rüyanın gösterilmesi¹⁰² mü'min olmayanlara da bazı bilgilerin lütfedebileceğini anlatmaktadır. Ancak bu kısmi olan durumla salih mü'minlere verilen ek bilgi ve üst bakış açısının bir tutulmaması ve karıştırılmaması da ayrıca önem arz etmektedir. Bu değinilen hususlar bilginin/ilmin sadece kitaplardan elde edilmeyeceğini, Yüce Allah tarafından farklı yollarla dilediği kullarına dilediği kadar lütfedileceğini de göstermektedir. İlmün lütfedilmesindeki farklı yollar Allah-kul ilişkisinin ve maiyetinin sürekliliğini, çeşitliliğini ve istikamet sahibi mü'min olmanın ne tür ek getirileri olduğunu da anlatmaktadır.

SONUÇ

Kur'an'da hakikatin Yüce Allah'ın gönderdiği bilgiler olduğu, O'nun iman edenleri her daim koruyup desteklediği, İslam düşmanlarını farklı şekillerde kınayıp cezalandırdığı ve olayların içyüzünü açıkladığı birçok tecrübe üzerinden anlatılmaktadır. Tecrübeler üzerinden anlatım olaylardan sonra inzal edilen âyetlerle mümkün olmaktadır. Olaylar sonrasında inzal edilen âyetler yaşananlarda Allah, şeytan, mü'min, kâfir ve münafıklar gibi gayb ve şehadet âleminden muhatapların niyet ve amaçlarını bütün boyutlarıyla açıkladığından herhangi bir muhatabın itiraz imkânı kalmamaktaydı.

Hakikatin farklı boyutlarıyla ortaya konulduğu örneklerden biri de ifk hadisesidir. Nakledilen bilgi ve yorumlardan ifk ortaya atılıp Medine'de yayıldığında tüm muhatapların farklı açılardan ciddi olarak etkilendiği, farklı soru/n, şüphe, üzüntü, sevinç ve gerginliklere sebep olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in olayı çözümüyle yönündeki çabaları sonuçsuz kaldığı için bir tür tikanıklık oluşmuştu. Kendilerini iffetli ve ahlaklı iyi insanlar olarak tanıtır, Hz. Peygamber'in eşini ise iffetsizlikle suçlayan İbn Übey ve taraftarları Hz. Peygamber ve İslam toplumuna karşı zafer kazandıklarını düşünüyorlardı. Mü'minlerin bir kısmı İbn Übey'in toplumdaki nüfuzundan ve İslami karakterleri yeterince olgunlaşmadığı için iftirayı dilendiriyordu. Bütün bunlar ifke inanmayanları üzmemekte, tedirgin etmemekte ve eleştiriler karşısında güçsüzleştirmekteydi. İfk ehlini ve iftirayı dillendirenleri vesveseleriyle yönlendiren şeytanın da İslam ve Hz. Peygamber'e karşı zafer kazanmış havasını yaşadığı söylenebilir.

Hz. Peygamber, Hz. Âişe ve tüm Medine halkının yaşadığı bu ağır imtihanın sonlandırılma vaktini hikmetiyle takdir eden Yüce Allah inzal ettiği âyetlerde meseleyi muhatapların kalb, söz, fiilleri, dünya ve ahiret açısından sonuçları, diğer ifadeyle hakikati bütün boyutlarıyla açıklamıştır. Hakikatin bu şekilde zahir ve batın boyutlarıyla net olarak ortaya konması itirazların yolunu kapatmış, kalplerde olan üzüntü, keder, vehim ve şüpheleri de yok etmiştir. Vahyin bu şekilde inzali Allah'ın Hz. Peygamber ve mü'minlere velâyet, nusret ve maiyetinin yeni bir tecrübe ile ispatını oluşturmuştur. Aynı zamanda vahyin nüzulünün mantık ve hikmeti ile muhtevasının nasıl şekillendiğini de yeni bir örnekle göstermiştir.

İnzal edilen âyetlerle müfterilerin iffetsizlikle suçladığı Hz. Âişe'yi Allah Teâlâ tezkiye ederek günahı aklına bile getirmeyen tayyibâtın olarak ilan etmesi onları en prestijli konuma getirmişti. Kendi kendilerini tezkiye edenler ise iddialarını dört şahitlikle ispatlamadıkları için müfteri, yalancı, habîs, dünya ve ahirette azabı hak eden, Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı helak edilecek kişiler, Müslümanlar arasında fuşsiyyatın yayılmasını isteyenler, şeytana tabi olanlar, bilmedikleri konularda konuşanlar olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama ile Müslümanların değerini düşürmeye çalışanların tüm niyet ve faaliyetleri deşifre edilerek toplumsal itibar, güven ve yaşadıkları zafer havası yok edilmiş ve toplumun merkezinden kenara itilmişlerdir. Özellikle tayyîblerin tayyibâta, habîslerin habîsata uygun olduğunun açıklanması iyilerle kötülerin bir tür ayrıştırılması ve ilişkilere mesafe konulması anlamına gelmekteydi.

Bazı mü'minlerin kimlikleriyle bağdaşmayacak şekilde iftirayı dillendirmeleri, büyük bir günahı önemsememeleri sahabilerden bazılarının, belki de azımsanmayacak bir kısmının aslında istenilen olgunlaşmaya ulaşmadıklarını da göstermektedir. Bu mü'minlere hitaben "Allah'ın rahmet ve affi olmasaydı helak edileceklerinin" vurgulanması, "Şeytanın adımlarına uymayın."

¹⁰² Yûsuf 12/36-49.

ihтары ve “eğer mü’min iseniz” eleştirisi yapılan hatanın büyüklüğünü ve iman-amel ilişkisinin dinamik boyutlarını da göstermektedir. İftirayı atan ve yayanların “mü’minler arasında fuhşiyâtın yayılmasını istemeleriyle” “şeytanın fahşâ ve münkeri emretmesi” birlikte düşünüldüğünde ifk ehlinin şeytanın taraftarları olarak ilan edildikleri anlaşılmaktadır.

Kuşeyrî ve Bursevî'nin ifk olayı ile Hz. Peygamber ve Hz. Âişe'nin birbirlerine yönelik aşırı denebilecek sevgilerinden dolayı imtihan edildiklerini; Kuşeyrî'nin imtihanın tam olması için Hz. Peygamber'in firâsetinin kapatıldığını açıklaması gibi hususlar olaya farklı bir bakış açısı getirmektedir.

İfk gibi zor bir imtihanla da olsa münafıkların gerçek yüzünün, sahabenin olgunluk açısından derecelerinin, sevgi konusunda daha dikkatli olmanın gerekliliğinin öğretilmesi; Hz. Peygamber ve âilesinin Allah katındaki değerinin anlaşılması, hikmetin öğretimi, Allah'ın dostluk, yardım ve korumasının yeni bir tecrübesi olduğu anlaşılmaktadır. Tüm bu hususlar ilk başta şer zannedilen olayın aslında hayır olduğu gerçeğini öğretmektedir.

Çalışmada elde edilen bilgilerden İbn Âşûr, Seyyid Kutup ve Bikâî gibi müfessirlerin âyetlerin olaylardan sonra inzaline, farklı boyutları izah etmesine diğer müfessirlerden daha fazla dikkat ettikleri ve bu durumun daha derinlikli te'vil yapmalarına imkân verdiği anlaşılmaktadır.

Kur'an'ın bütününde olduğu gibi ifkle ilgili âyetlerde de kelime ve kavramların çok dikkatli şekilde kullanıldığı görülmektedir. Âyet sonlarında konu ve muhataplar gözetilerek Allah Teâlâ'nın lütuf ve rahmetine, semi', alîm, hakîm, gafur, raûf, rahîm olmasına vurgu yapılmaktadır. Bu vurgular âyetlerin bütüncül anlamada çok önemli bilgiler içermekle birlikte birçok tefsirde ve meallerde bu hususa yeteri kadar dikkat edilmediği de görülmektedir.

Âyetlerde farklı konu ve boyutlara dair bilgiler verilmesi sadece bir ilmin, ekolün usul ve birikimi ile Kur'an'ın muhteva ve mesajlarının tam olarak anlaşılmasının mümkün olmadığını göstermektedir. Kur'an ve Sünneti sadece bir ilim dalı ve usule indirgeyerek anlayamaya çalışmak bir tür indirgemecilik olduğu ve istenilmeden de olsa farklı sorunlara sebebiyet verdiği için mümkün olan en geniş çerçeveye sahip olunmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Âyetlerin olaylardan sonra inzaline yoğunlaşmanın Kur'an'ın farklı boyutlarını ve hakikat kaynağı olduğunu anlamada katkı sağlayacağı da görülmektedir. Ayrıca Kur'an'da varlığın farklı boyutları ve ilişkileri, bilgiyi elde etmenin farklı yolları, Allah-âlem, Allah-insan ilişkisi, insanın zâhiri davranışları ve kalbin halleri gibi konular katmanlı olarak anlatılmaktadır. Bu durum Kur'an'ın bütüncül olarak anlaşılması için varlık, bilgi, hakikatin mertebeleri ve ilişkileri gibi konuların daha fazla gündeme alınmasının gerekliliğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Aksu, Ali. “İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme (Sebeup ve Sonuçları Açısından)”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VIII/1 (2004), 1-21.
- Albayrak, Halis. “Allah'ın Nüzul Dönemindeki Farklı Davranış Tarzının Mü'min Kur'an Anlayışına Katacağı Boyut Üzerine”. *Kur'an Sempozyumu (Fecr Yayınları)*, 36-49.
- Âlûsî, Şehâbeddin Mahmud. *Rûhu'l-meânî*. Beyrût: İdâratü't-Tıbbâtî'l-Münîriyye-İhyâu't-Turâsî'l-Arabî, ts.
- Aslantürk, A. Hümeýra. “Kur'an'ın 'İfk Hadisesi'ni Beyanı Bağlamında İnsanlığa Sunduğu Evrensel Mesajlar”, *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, 215-238.
- Bikâî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer. *Nazmu'd-dürer fî tenâsubi'l-âyâti ve's-suver*. Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, ts.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhu'l-beyân*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.
- Çınar, Hatice Acar. “İfk ve Cemel Vakalarında Bir Özne Olarak Hz. Âişe'nin Dini Başa Çıkma Yöntemleri”. *Mü'minlerin Annesi Hz. Âişe (Uluslararası Sempozyum Bildirileri)*, 129-145.
- Demirci, Muhsin. “Esbâb-ı Nüzûl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/360-362. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

- Derveze, İzzet. *et-Tefsîru'l-hadîs*. Tunus: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2. Basım, 1421.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf el-Endelûsî. *el-Bahru'l-muhît*. thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd vd. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413.
- Ebüs-suûd, Muhammed el-İmâdî. *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. thk. Abdulkâdir Ahmed Atâ. 5 Cilt. Riyâd: Mektebetu Riyâdî'l-Hadîs, ts.
- İbn Âşûr, Muhammed b. Tâhir. *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru Sahnûn li'n-Neşr ve't-Tevzi', 1984.
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Atiyye el-Endelûsî. *el-Muharru'l-vecîz fî tefsîri kitâbillahi'l-azîz*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil. *Tefsîru'l-Kur'ani'l-azîm*. Kahire: Müessesetu Kurtuba, 1421.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvînî. *Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Kara, Seyfullah. "İfk Olayının Etkileri ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi* 15 (2001), 343-382.
- Karaman vd, Hayreddin. *Kur'an Yolu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003.
- Karlı, İbrahim H. "Dini Tecrübenin Kur'an'ı Anlama ve Yorumlamadaki Rolü". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi* 24 (2005), 93-120.
- Kelbî, Muhammed b. Ahmed b. Cüzey. *et-Teshîl li ulûmi't-tenzîl*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415.
- Kuşeyrî, Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdümelik. *Letâifü'l-işârât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1436.
- Kutup, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. çev. Salih Uçan-Vahdettin İnce. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1989.
- Merâğî, Ahmed Mustafa. *Tefsîru'l-Merâğî*. Mısır: Mektebetu ve Matbaatu Mustafa el-Bâbî el Halebî ve Evlâdihî, 1365.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ el-. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayanî vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- Râzî, Fahrüddîn İbn Ziyâuddîn b. Ömer Muhammed. *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1401.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Muhammed. *el-Keşf ve'l-Beyân*. thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, 2002.
- Seâlibî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf. *el-Cevâhiru'l-hisân fî tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1997.
- Suyûtî, Celâleddîn Abdurrahman. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1427.
- Sülemî, Ebû Abdurrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Mûsâ el-Ezdî. *Hakâiku't-tefsîr*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Fethu'l-kadîr*. San'a: y.y., ts.
- Şulul, Kasım. "Hz. Peygamber (A.S.) Döneminde Müslümanların Ahlak İmtihanı İFK (İftira) Hadisesi ve Tahlili". *Adıyaman Uluslararası Safvan Bin Muattal ve Ahlak Sempozyumu*, 100-127.
- Tirmîzî, Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevre. *Sünenü't-Tirmîzî*. ed. Bedreddin Çetiner. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Uludağ, Süleyman. "Fîrâset". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/116-117. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Havâtır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/523-526. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Yenda Yayın-Dağıtım, 2000.